

A NONPROFIT SZERVEZETEK ISMÉRVEI ÉS TEVÉKENYSÉGÜK

Kevés többször használt és kevésbé világos jelentésű szava van a kilencvenes évek Magyarországnak, mint a *nonprofit* jelző. Használjuk egyes szervezetek, főleg alapítványok és egyesületek jelölésére, bizonyos alapértékek és mentalitások gyűjtőfogalmaként, valamint veszteséges vállalkozások jelzőjeként is. Amikor a *nonprofit* szektorról beszélünk vagy olvasunk, legtöbbször tudni véljük, mit értünk alatta. Jómagam azonban zavarba jövök, valahányszor valaki megkérdezi: Ugyan már, mi az, amit ti olyan megkérdőjelezhetetlen biztonsággal nonprofit szektornak neveztek?

1.

Leggyakrabban a következő alapértékeket, jellemzőket párosítjuk a nonprofit szektorhoz: civil kezdeményezés, öntevékenység, állampolgári részvétel, a mások tisztelete, társadalmi problémák felvetése, a problémamegoldás újító és szokatlan megközelítése, rugalmasság, informális kapcsolatok, bürokratizmus ellenesség, idealisztikus - gyakran ideologikus - célok, önzetlenség és jótékonyság.

Nemes és szívet melengető lista. Leginkább az tudható meg belőle, hogy mi jellemzi az ún. **civil társadalmat**. A civil társadalom eszméje az autonóm kezdeményező személyiségen alapszik, az állampolgári ethoszon. E vállalkozói mentalitás megnyilatkozhat a személy gazdasági tevékenységében (burgouis) vagy társadalmi, közösségi tevékenységében (citoyen). Az állampolgári szabad cselekvés társadalmi megnyilvánulása, a számunkra még kissé idegenül hangzó *közösségi vállalkozók* tevékenysége az alapja a **nem kormányzati**, azaz magán / civil / kezdeményezésű nonprofit szervezetek működésének is.

A nyolcvanas években a civil társadalom fogalma radikális politikai töltettel bírt. Lázadást testesített meg a monolitikus, központosító, a szabad kezdeményezéseket letörő politikai rendszerek ellen. Uralom-ellenességet, részvételi alapú bázisdemokráciát sugallt, valamifajta harmadik utaságot fémjelzett. A kilencvenes évek azonban gyorsan sterilizálták a civil társadalom fogalmát. A politikai átmenet során rövid idő alatt világossá vált, hogy a magyarországi és a többi közép-kelet európai új demokráciák nem széles társadalmi részvételen alapuló, kifinomult társadalmi koordinációs eljárásokra és intézményrendszerre építik a politikai rendszert, hanem a parlamentarizmust a politikacsinálás parlamenti monopóliumaként értelmezik /lásd: "lebegő politikai pártok" /. Így válhatott a civil társadalom fogalma, politikai tartalmát veszítve, a nonprofit szektor legújabb kori szinonimájává. **A civil társadalom, azonban, nem azonos a nonprofit szektorral, mint ahogy a civil társadalom részét**

képezo civil /nem kormányzati/ szervezet sem feltétlenül azonos a nonprofit szervezettel - merthogy léteznek kormányzati alapítású és/vagy kormányzati ellenőrzés alatt működő nonprofit szervezetek is.

Legegyszerűbb válasznak az tűnik, ha jogi szervezeti meghatározással próbálkozva felelem: a nonprofit szektort bizonyos szervezetek köre pl. az alapítványok és egyesületek - illetve közhasznú társaságok, köztestületek és közalapítványok összessége alkotja. Ez a szervezeti forma szerinti meghatározás elegánsan rövid, egyértelmű határokat jelöl ki és elégtelen. Egyszerre tartalmaz túl sokat és túl keveset.

2.

Azonosítható-e a non-profit szervezet és a nonprofit szektor fogalma a közcélú tevékenységgel ?

Egy bizonyos közcélú tevékenységet állami, üzleti és nonprofitnak nevezett szervezetek is elvégezhetnek. Például egy idősokorúak gondozóháza működtethető a nonprofitnak mondott szervezeteken kívül akár költségvetési szervezeti és gazdasági társasági keretben is. Sőt kívánatos, hogy nemzetgazdasági szinten a különböző szervezeti formák bizonyos egyensúlyi keveréke / portfóliója / vegyen részt az egyes szolgáltatások nyújtásában. Annyi mondható el, hogy

Tanulságos megvizsgálni, hogy milyen feladatokat lát el elsődlegesen a nonprofitnak nevezett szektor. Adományosztás, adománygyűjtés, humán szolgáltatás, önszegélyezés, közösségformálás, érdek- és érték-közvetítés, valamint érdek-, érték- és jogvédelem.

Látszik, hogy a nonprofit szervezetek egyes feladatai közösek az államéval, pl. újraelosztásban és a humán szolgáltatásokban az állam és a nonprofit szervezetek is jelen vannak, más funkciói pedig közösek az üzleti szektorral, megint mások a háztartásokkal. Így, csupán a betöltött társadalmi funkciók segítségével nem tudjuk a nonprofit szektor határait meghúzni.

3.

Megállja-e a helyét, hogy a nonprofit szektor helyi kezdeményezések, kis szervezetek különösebb rendezőelvi nélküli sokasága ?

Nézzük ! Vegyünk egy vitathatatlanul **közérdeku tevékenységet** végző szervezetet: lehetőleg hátrányos helyzetű emberek szociális ellátásával próbálkozó kicsi, szegény, amatőr, de lelkes és megállíthatatlan csapatot, amelyik csak annyira foglalkozik

szervezeti mivoltával, amennyi elkerülhetetlen a pályázati pénzekből való életben maradáshoz - és már kész is a prototípus ! Keressünk hasonlókból 55 ezret, mixeld össze, és terítsd be vele az országot úgy, hogy Budapestre és a megyeszékhelyekre jusson a fele ! Ennyi volna a *Szektor* ? Akár így is tunhet, hiszen a statisztikák szerint a létező mintegy 55 ezer nonprofitnak nevezett szervezet harmadának éves bevétele nem haladja meg az ötvénezer forintot, további egyharmadának pedig az éves bevétele 500 ezer forint alatt van.

Van a nonprofitnak nevezett szervezetek között, azonban, 5 ezer szervezet, akinek éves bevétele egyenként meghaladja az 5 millió forintot. És ez az 5 ezer szervezet bizony a nonprofitnak nevezett szervezetek éves összes bevételének a 90%-át mondhatja magáénak, 1998 eleji bátor becslés szerint mintegy 220 milliárd forintot.

Mára, tehát, túlhaladottá vált a kép, miszerint a nonprofit szervezetek "*csupán*" kis helyi közösségek informális tevékenységének a színhelyei **közösségformálók** és **értékközvetítők**. Azok is. Emellett **szolgáltató szerepük** is megerősödött elsősorban a humán szolgáltatások, azaz az oktatás, a kultúra, a szociális és az egészségügyi ellátás, valamint a jogvédelem területén.

A nonprofit szervezetek a hetvenes évek közepétől, elsősorban a "totális" jóléti államok megrendülésének és az újkonzervatív kormányzati iskolák előretörésének köszönhetően, növekvő súllyal vannak jelen a fejlett országok nemzetgazdaságában.

Németországban például ma a kórházi ellátás 40%-át, a bentlakásos szociális ellátás 60%-át ezek a szervezetek nyújtják. Míg Franciaországban az alap és középfokú oktatás 20%-át, a bennlakásos szociális ellátás 55%-át, addig például az Egyesült Államokban az egyetemek 49%-át és a zenekarok 95%-át, Japánban a kórházi ágyak 40%-át, Olaszországban az óvodák 20%-át működtetik nonprofitnak nevezett szervezetek. Angliában, pedig, a lakásállomány 10%-át építették vagy újjították fel ok.

Magyarországon a 90-es évek elejétől folyamatosan nő a nonprofit szervezetek szolgáltatási, elsősorban humán közszolgáltatási képessége. A magyar nonprofit szervezetek szolgáltatás nyújtási képessége, azaz saját tevékenységből származó árbevétel termelő képessége nemzetközi összehasonlításban mérve is jelentős. Hét fejlett ipari ország saját tevékenység bevételi átlaga 47%, míg a magyarországi nonprofit szervezeteké 57%. Még így is, nagyságrenddel nohetne meg a nonprofit szervezetek szerepe és szolgáltatásból származó saját bevétele, ha a humán közszolgáltatások finanszírozásában radikális elmozdulás következne be a szektorsemlegesség felé. Már most is kialakulóban van, ugyanakkor, a normatív állami finanszírozások rendszere, megindult egy nagyon lassú mozgás az intézményalapú költségvetési finanszírozás felől a feladat-alapú költségvetési finanszírozás felé. Önkormányzatok és más költségvetési szervek kezdik felismerni, hogy bizonyos

esetekben hatékonyabb, ha ok csak a szolgáltatás szervezőjeként tevékenykednek és a szolgáltatás nyújtásával külső szervezetet bíznak meg /közfeladat-ellátási szerződések sora kötöttség /, kezdenek hatni az évtized elején indult és sikeressé vált nonprofit szervezetek tovagyruló eredményei is.

A nonprofit szervezetek szolgáltatási tevékenysége az alábbi vélt, és gyakran elismert előnyöket hozza a szektorok közötti munkamegosztásba:

- költséghatékony,
- rugalmas és innovatív,
- állampolgári részvétellel működik és társadalmi forrásokat képes bevonni,
- fogyasztókat bevonja a szolgáltatásba, ellenőrzésbe.

4.

Ugyanakkor, a Baltimore-i John Hopkins Egyetem az eddig elmondottak és egyes gazdasági jellemzők felhasználásával egy nemzetközi összehasonlításra is módot adó meghatározást adott a nonprofit szektor fogalmára. Kutatásuk alapján az alábbi ismérvekkel bíró szervezetet tekintik nonprofit szervezetnek:

- intézményesült, jogilag létező szervezet (tehát a háztartások közé nem sorolható),
- önálló vezetéssel bíró szervezet, amely szervezetileg nem függ a kormányzattól (nem kormányzati szervezet),
- gazdálkodása eredményét a szervezethez kapcsolódó személyek közt fel nem osztó szervezet, amely nem elsődlegesen üzletszerű gazdálkodási tevékenység folytatására alapult (nem gazdasági társaság; nonprofit szervezet).
- önszerveződésen és öntevékenységen alapuló szervezet (pl. létrehozását nem törvény rendeli el).
- közvetlen politikai hatalom megszerzését és gyakorlását célul nem tűző szervezet.

Az általuk felállított Nonprofit Szervezetek Nemzetközi Osztályozása (ICNPO) alapján nem a nonprofit szektor részei például az önkormányzatok, szövetkezetek, takarékszövetkezetek és az államigazgatási szervezetek.

Természetesen, a nemzetközi joggyakorlat által nonprofitnak tekintett szervezetek *töredéke* felel meg teljesen minden fenti ismérvnek. Ismérvenként más és más, egymást részben átfedő szervezeti kör tartozik a "tisztán" nonprofit szervezetekhez.

5.

A nonprofit szektort, a definíciós próbálkozásaink ellenére, leginkább a gondolat ereje határozhatja meg azáltal, hogy ha jelentos számú polgár a cselekedetei megtervezésénél számol azzal a gondolati konstrukcióval, hogy a nonprofit szervezetek közösséget alkotnak, amely nonprofit szektornak neveztetik. Így alakulhat csak ki a nonprofit szervezetek sokasága között egy szükség esetén összehangolt fellépésre is képes szellemi közösség, amely tudással rendelkezik önmaga szektor voltáról.

Jelenleg Magyarországon e szervezetek nagy többségének csak szakmai identitása van. A nonprofit szervezeti formát pusztán a szakmai célok eléréséhez szükséges eszköznek tekintik. Nem tudatosul bennük, hogy melyek a nonprofit jelleg kritériumai, melyek a közösségi forrásokkal való gazdálkodás és az adókedvezmények igénybevételével járó jogi és morális kötelezettségek. Nem ismerik fel a nonprofit szervezetek közötti érdekközösséget, így el sem juthatnak a közös cselekvés gondolatáig. E nélkül az ún. **szektortudat** nélkül pedig, pusztán a formális kritériumok alapján, nehéz nonprofit szektorról beszélni. Ez a szektortudat nem függ szorosan egy integráló szuper-szervezet meglététől, sokkal inkább formálódó horizontális együttműködési hálózatok láthatatlan szöveteként állhat elő.

6.

A nonprofit szektoron - vagy pontosabban a nonprofit szervezetek körén - belül elkülönül a közérdeket szolgáló szervezetek köre. Természetesen, a legtöbb nonprofit szervezet tevékenysége vagy pusztán létezése is társadalmilag hasznosnak tekinthető. Ugyanakkor minden társadalomban meghatározóak azok a célok, tevékenységek, amelyek közcélúak és közhasznú tevékenységnek minősülnek. Ezek a társadalmi szerkezet, politikai rendszerek változásával, új értékek megjelenésével természetesen változnak. Angliában pl. a kis módosításokkal ma is hatályos, 1601-ben Erzsébet királynő által kiadott dekrétum a közcélok közé sorolta a fegyveres bajtársi gyakorlókörök alakítását, míg a környezet, valamint a női egyenjogúság védelme csak az 1960-as évek vége óta minősül közcélúak.

A nemzetközi gyakorlat, egyébként, e tekintetben nagyon változatos. A közhasznúság tartalma, annak szigorúsága, felügyelete és járulékos kedvezményei országoként jelentősen eltérnek. E fogalom fejlődése nem annyira az egyes országok jogrendszerének fejlődésével, mint nehezen követhető történelmi tradíciókkal, az állampolgári kezdeményezések eltérő megítélésével és a huszadik századi gondoskodó állam országoként változó mértékű szerepvállalásával függ össze. Ezért nem csoda, hogy a nonprofit szervezetek és a közhasznúság egységes kategóriája és elbírása még a jogharmonizációra törekvő Európai Unión belül sem valósulhat meg belátható időn belül. Nem utolsó sorban azért nem, mert mind az ún. nonprofit szervezeti formák és

szabályozásuk, mind az oket illeto állami kedvezmények formái összehasonlíthatatlanul változatosabbak akár a gazdasági társaságokéhoz, akár az állami-politikai intézményekéhez képes.

Kialakuló szakértoi álláspont szerint a legkedvezobb gyakorlat, ha a közhasznúság meghatározása együttesen (1) közérdeku célokhoz, (2) a közhasznú tevékenységek végzéséhez, (3) közhasznúságot biztosító szervezeti, működési szabályokhoz, (4) valamint folyamatos közhasznú működés meglétéhez kötodik.

7. A magyar közhasznú szervezetek köre

IDE JÖN A SLUSSZPOÉN